

С.О. Заблудовська

Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України
вул. Б. Хмельницького, 15, м. Київ, 01601 Україна
e-mail: zasvit@izan.kiev.ua

<https://doi.org/10.53904/1682-2374/2019-21/71>

ОГЛЯД КЛІЩІВ РОДИН EREYNETIDAE OUDEMANS, 1931 TA GASTRONYSSIDAE FAIN, 1956 БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА"

Ereynetidae, Gastronyssidae, кліщі, розповсюдження, заповідний степ

ОГЛЯД КЛІЩІВ РОДИН EREYNETIDAE OUDEMANS, 1931 TA GASTRONYSSIDAE FAIN, 1956 БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА". С.О. Заблудовська – Наведено дані щодо розповсюдження і паразито-хазяїнних зв'язків кліщів родин Ereynetidae Oudemans, 1931 (Prostigmata) та Gastronyssidae Fain, 1956 (Sarcoptiformes, Sarcoptoidea) степового Біосферного заповідника "Асканія-Нова".

ОБЗОР КЛЕЩЕЙ СЕМЕЙСТВ EREYNETIDAE OUDEMANS, 1931 И GASTRONYSSIDAE FAIN, 1956 БИОСФЕРНОГО ЗАПОВЕДНИКА "АСКАНИЯ-НОВА". С.А. Заблудовская – Приведены данные распространения и паразито-хозяйственных связей клещей семейств Ereynetidae Oudemans, 1931 (Prostigmata) и Gastronyssidae Fain, 1956 (Sarcoptiformes, Sarcoptoidea) степного Биосферного заповедника "Аскания-Нова".

SURVEY OF THE MITE FAMILIES EREYNETIDAE OUDEMANS, 1931 AND GASTRONYSSIDAE FAIN, 1956 IN THE BIOSPHERE RESERVE "ASKANIA NOVA". S.A. Zabudovskaya – The data on the distribution and host-parasite relationships of the mite families Ereynetidae Oudemans, 1931 (Prostigmata) and Gastronyssidae Fain, 1956 (Sarcoptiformes, Sarcoptoidea) in the steppe Biosphere Reserve "Askania-Nova" are given.

Розпочате нами на початку 1990-х років вивчення вільноживучих і ендопаразитичних тромбідіформних і саркоптіформних кліщів родин Ereynetidae Oudemans, 1931 (Prostigmata) та Gastronyssidae Fain, 1956 (Sarcoptiformes, Sarcoptoidea), відомих лише з країн Південної і Центральної Європи, Північної Америки і Африки, виявило широке розповсюдження їх представників у всіх природних зонах території України (Заблудовская, 2000, 2005).

Заповідні території, в умовах наростаючого антропогенного тиску на навколишнє середовище, є, мабуть, єдиними ділянками збереження видового різноманіття рослин і тварин.

На даний час в літературі практично відсутні дані з акарофауни такого значного індикатора стану навколишнього середовища, яким є біосферний заповідник "Асканія-Нова". Відома робота Є.М. Ємчук (Ємчук, 1972) щодо іксодових кліщів, в якій відмічена роль птахів регіональної фауни в переносі іксодовими кліщами збудників інфекційних захворювань та стаття Г.Д. Сергієнко і А.І. Смолянінової (Сергієнко, Смолянінова, 1990) про фауну нижчих орибатид заповідника "Асканія-Нова".

В даній роботі наведено огляд представників вільноживучих та паразитичних кліщів родини Ereynetidae Oudemans, 1931 і паразитичних кліщів родини Gastronyssidae Fain, 1956, зареєстрованих нами на території біосферного заповідника "Асканія-Нова".

Однією з основних задач було виявлення та вивчення видового складу паразитичних кліщів дихальних шляхів дрібних гризунів заповідника. На чотирьох ділянках заповідного степу, прилеглих агроценозів, захисних лісових смуг і вздовж зрошувальних каналів було обстежено більше двохсот особин трьох видів дрібних гризунів – полівки гуртової *Microtus socialis*, мишака степового і хатньої мишей *Sylviaemus withebyi* (Thomas, 1902) і *Mus musculus*. Індекс рясності фоновому виду – полівки гуртової – виявив для нього найбільш різноманітну у видовому і кількісному відношеннях паразитофауну в чисто степових і екологічно відмінних стаціях, яка не залежить від щільності гризунів на різних ділянках степу, а екстенсивність зараження цього виду була найбільш високою (Заблудовская, 1990).

В носових порожнинах всіх трьох видів гризунів нами було зареєстровано два види тромбідіформних кліщів ерейнетід (Ereynetidae, Speleognathinae) – *Paraspeleognathopsis bakeri* (Fain, 1955); *Speleorodens michigensis* Ford, 1962, і 4 види саркоптіформних кліщів гастронісид (Gastronyssidae, Yunkeracarinae) – *Yunkeracarus apodemi* Fain et al., 1967 (Bochkov, Zabludovskaya, O'Connor, 2008, stat. n.); *Yunkeracarus muris* Fain, 1957; *Yunceracarus microti* Smith, Whitaker, Jr., Geisen, 1985 та *Yunkeracarus ascanicus* Заблудовская, 1989. Їхні представники живляться нюхальним слизом свого хазяїна.

Вид *Paraspeleognathopsis bakeri* (Fain, 1955), широко розповсюджений серед мишей (Muridae) різних регіонів Землі, зареєстрований в Асканії-Новій у мишака степового і хатньої миші. Пізніше цей вид був виявлений нами на степовій ділянці Луганського заповідника у мишака жовтогрудого *Sylvaemus tauricus* Pallas, 1771 (Muridae) (Заблудовская, Баданин, 2017). Хатня миша і жовтогрудий мишак виявилися новими хазяями для *Paraspeleognathopsis bakeri*.

Другий вид, характерний для полівок – *Speleorodens michigensis* Ford, 1962, відомий з Північної Америки, в заповіднику "Асканія-Нова" виявився домінуючим у відборах і зареєстрований нами у нового хазяїна – полівки гуртової на всіх ділянках заповідного степу і в захисних лісових смугах. Ці два види є звичайними і повсюдно поширеними в Україні.

Крім кліщів ерейнетід, в дихальних порожнинах полівки гуртової, лісової і хатньої мишей виявлені облігатні саркоптіформні кліщі гастронісиди (Gastronyssidae Fain, 1956). Ревізія ендопаразитичних астигмат (Bochkov, Zabludovskaya, O'Connor, 2008) дозволила нам уточнити видовий склад гастронісид заповідника. Вид *Yunkeracarus apodemi* Fain et al., 1967 (Bochkov et al., 2008, stat. n.) є звичайним паразитом носових порожнин гризунів родини Muridae різних регіонів Землі, в тому числі і України (Заблудовская, 2000). В заповіднику відмічений нами у мишака степового. У 89-му кварталі степу, також у мишака степового, зареєстрована одна самка *Yunkeracarus muris* Fain, 1957, відомого у мишачих Північної Африки. Лісова миша є новим хазяїном для цього виду (Bochkov, Zabludovskaya, O'Connor, 2008). У хатньої миші, знайдений *Yunceracarus microti* Smith, Whitaker, Jr., Geisen, 1985, відомий з Північної Америки і країн Західної Європи.

Найбільш чисельним у заповіднику виявився новий для науки вид, описаний з носової порожнини полівки гуртової – *Yunkeracarus ascanicus* (Заблудовская, 1989). Описаний нами також у полівки гуртової на заповідних ділянках заповідника вид *Yunceracarus stepposus* (Заблудовская, 1990), після ревізії визначений нами як синонім *Yunkeracarus ascanicus*. Цей вид, відомий раніше лише в місці його знахідки – заповіднику "Асканія-Нова" (Заблудовская, 1989), вдруге зареєстрований нами у нориці рудої *Myodes glareolus* (Arvicolidae) (Schreber, 1780) на степовій ділянці "Провальський степ" Луганського природного заповідника. Знахідка цього виду є другою, а його хазяїн – нориця руда – відмічений нами як новий.

Крім облігатних паразитичних кліщів, в носових порожнинах гризунів нами постійно спостерігались гіпопальні стадії кліщів родини Glyciphagidae Berlese, 1887, які входять в групу терохорних гіпопусів і знаходяться в певній асоціації із ссавцями (Fain, 1969).

В ґрунтово-підстилкових пробах з території заповідника і дендрологічного парку "Асканія-Нова" нами знайдені представники вільноживучих кліщів родини Ereynetidae. В гумусному шарі парку виявлено і описано досі невідомого самця роду *Riccardoella* – *Riccardoella* (*Proriccardoella*) *canadensis* Fain, Goethem, 1986 (Заблудовская, 1996).

В підстилкових пробах різних ділянок дендрологічного парку виявлено п'ять видів кліщів ерейнетид роду *Ereynetes* (Ereynetinae): *Ereynetes* (*Gymnereynetes*) *exilis* Fain et Prasse, 1973; *Ereynetes* (*E.*) *gandensis* Fain et Bafort, 1973; *E. (E.) agilis* (Berlese, 1923) Fain, 1964. Аналіз розповсюдження і біотопічної приналежності цих видів підтвердив прихильність їх до існування в гумусно-дерновому шарі.

Два хижих види того ж роду: *Ereynetes* (*Anereynetes*) *sp.1* і *E. (A.) sp.2* схильні до існування в гніздових камерах гризунів, будуть описані нами як нові.

Висновки

Таким чином, вивчення різних груп кліщів у складі комплексних фауністичних досліджень заповідних територій України, в тому числі Біосферного заповідника "Асканія-

Нова", надає можливість дослідити видове різноманіття тварин даного регіону та провести моніторингові дослідження для вивчення сезонної динаміки інтенсивності їх зараження ендоназальними кліщами і отримати найбільш повну уяву щодо перспектив розвитку епі-зоотологічної ситуації в тому чи іншому регіоні.

- Заблудовская С. А. Новый вид *Yunkeracarus* (Acariformes, Sarcoptiformes, Gastronyssidae) с Украины. *Вестн. зоол.* 1989. № 2. С. 64–67.
- Заблудовская С. А. Паразитические клещи дыхательных путей мышевидных грызунов заповедника "Аскания-Нова". *Новости фаунистики и систематики*. Киев : Наук. думка, 1990. С. 157–158.
- Заблудовская С. А. Самец и дейтонимфа *Riccardoella canadensis* (Ereynetidae, Trombidiformes). *Вестн. зоол.* 1996. (95). № 2–3. С. 90–92.
- Заблудовская С. А. Клещи (Acariformes: Trombidiformes) дыхательных путей птиц и мелких млекопитающих Украины. *Известия Харьковского энтомологич. общ.* 2000. Т. 8, вып. 2. С. 186–188.
- Заблудовская С.А. Клещи дыхательных путей мелких млекопитающих Украины. *Vestnik zoologii, Supplement*. 2005. № 19. С.147–150.
- Заблудовская С. А., Баданин И. В. Видовое разнообразие клещей семейств Ereynetidae Oudemans, 1931 и Gastronyssidae Fain, 1956 некоторых заповедных территорий юго-восточной части Украины. *Природна та історико-культурна спадщина району заповідника "Кам'яні могили"* : наук. праці Всеукр. наук.-практ. конф. (до 90-річчя від створення заповідника). с. На-зарівка, Донецька обл., УСПЗ НАНУ. 2017. Вип. 4. С. 256–265.
- Емчук Е. М. Роль птиц в формировании региональной фауны иксодовых клещей и переносе возбу-дителей инфекционных болезней. *Проблемы паразитологии*. Ч. 1. Киев, 1972. С. 290–292.
- Сергиенко Г. Д., Смолянинова А. И. Фауна низших оribатид (Oribatei, Macropylina) заповедника "Аскания-Нова". *Вестник зоологии*. 1990. Т. 5. С. 74–75.
- Bochkov A. V., Zabudovskaya S., Oconnor B. M. Phylogeny and systematics of the endoparasitic astig-matid mites (Acar: Sarcoptoidea) of mammals: families Gastronyssidae, Lemurnyssidae and Pneumocoptidae. *Zootaxa 1951*. Magnolia press, 2008. 152 p.
- Fain A. Les deutonymphes hypopiales vivant en association phoretique sur les mammiferes (Acarina: Sar-coptiformes). *Bull. Inst. Royal Sci. nat. Belg.* 1969. Vol. 45, N 33. 259 p.

Рекомендує до друку
І.К. Поліщук